

СТУДИЈЕ И ЧЛАНЦИ

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАД

УДК: 811.163.41'373.2

316.774:811.163.41'27

Марија С. Милосављевић*

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

ОСЛОВЉАВАЊЕ САГОВОРНИКА У ИНФОРМАТИВНИМ ЕМИСИЈАМА

Сажетак: У раду се анализира језичка учтивост у домаћим електронским медијима. Циљ је да установимо како водитељи информативних емисија на домаћим ТВ каналима ословљавају своје госте. Представљене су најзначајније теорије учтивости које се односе на вербалну комуникацију. Испитани су начини на које новинари изражавају поштовање и професионалну дистанцу према гостима емисије, односно форме ословљавања и титулирања у информативним емисијама. Језичка средства која испитујемо јесу етикете за ословљавање. Испитујемо у којој мери водитељи користе лексичке јединице или етикете (речи и изразе) као што су: имена, презимена, надимци, занимања или професије, титуле, друштвене функције и семантички неспецифично обележена језичка средства као што су господин, госпођа. Уочена је маргинализација етикета друштвених функција, титула и звања, као и маргинализација етикета поштовања (*господине, госпођо*) са презименом. Доминира ословљавање гостију именом и надимком, а веома ретко

---

* marija.millosavljevic@gmail.com

презименом. У телевизијским емисијама уочен је недостатак учтивих форми говорног понашања.

Кључне речи: медији, телевизија, новинари, ословљавање, теорије учтивости

Увод

Предмет рада јесте анализа језичке учтивости у домаћим електронским медијима. Циљ је установити како водитељи информативних емисија на домаћим ТВ каналима ословљавају своје госте. Представљене су најзначајније теорије учтивости које се односе на вербалну комуникацију. Након тога су испитани начини на које новинари изражавају поштовање и професионалну дистанцу према гостима емисије, односно форме ословљавања у информативним емисијама. Испитано је у којој мери водитељи користе лексичке јединице или етикете (речи и изразе) као што су: имена, презимена, надимци, занимања или професије, титуле, друштвене функције и семантички неспецифично обележена језичка средства (*господин, госпођа*).

Језик медија је „најбоља потврда или негација језика као најосетљивијег елемента националне самосвести и слободе изражавања“ (Бјелица, Јевтовић, 2005: 182). Од саговорника у информативној емисији очекује се комуникација на стандардном језику, формално обраћање, прецизност и сажетост исказа, компетентно познавање теме, јасноћа у њеном изношењу и краткоћа излагања којом се исказује поштовање времена саговорника. Међутим, у комуникацији се примећује одређена нестабилност као резултат промене конвенционалног понашања, али и новог социолошког оквира, што оставља трага и у комуникацијским учинцима употребе одређених етикета учтивости.

У остваривању намераваних комуникацијских учинака треба водити рачуна о различитим аспектима социјалног контекста у којима се језик користи, а на те феномене надовезала се теорија коју занимају и односи између лингвистичких облика и корисника тих облика, а које су структуралистички (формални) смерови занемаривали. Реч је о прагмалингвистици која је својеврсна допуна лингвистици, а због чињенице да укључује познавање правила језичког устројства и компетенције, на неки начин она обухвата и лингвистику.

За сналажење у свакодневним ситуацијама од великог је значаја познавање језичких етикета друштвено прихватљивог и пожељног понашања и општих начела и норми која вреде унутар одређене културе. Део прагмалингвистике који је усмерен на подручје интерперсоналне комуникације назива се теорија учтивости.

Језичка учтивост се односи на језичке облике или облике понашања који су (конвенционално) повезани са контекстима у којима се активирају ставови о учтивости. Она се стиче из искуства друштвених интеракција (Culprer, 2011: 32). Учтивост у свакодневним разговорним ситуацијама, пословним разговорима, научним и другим јавним скуповима и јавним, медијским наступима не разликује се само у избору лексике, форми ословљавања, стратегија и начела или фоностилистичких поступака већ зависи и од низа психолошких и афективних чиниоца учесника комуникацијског процеса.

Етичка норма захтева кодификовану употребу хонорифика. Хонорифици су учтиве говорне формуле или етикете, које у српском језику подразумевају, између осталог, и лексичке јединице или етикете за ословљавање саговорника: *имена, презимена, надимци, титуле, занимања или професије, друштвене функције*, семантички неспецифично обележене етикете за исказивање уважавања: *госпођо (госпођице), господине*. Избор хонорифика питање је прагматике јер је употреба говорне етикетице прагматички условљена намером и циљем емитера.

ТЕОРИЈЕ УЧТИВОСТИ

Од почетака развоја прагматике почетком седамдесетих година XX века настало је неколико теорија учтивости. Најзначајнији теоретичари учтивости су Робин Лејкоф, Џефри Лич, Пенелопи Браун и Стивен Левинсон, Пол Грајс, Р. Ватс и други, који учтивост проучавају као стратегију коју говорник примењује да би остварио неки циљ.

Пол Грајс је своју концепцију језичке комуникације засновао на принципу кооперације (Grice, 1975: 45–47). Наводи четири конверзациона начела, односно максиме: максима квалитета, максима квантитета, максима релевантности и максима манира (начина, говорног понашања). Поштовањем ових максима остварује се званична, формална конверзација.

Џефри Лич у прагматику уводи „принцип пристојности“ (Leech, 1983: 82). Док кооперативни принцип регулише оно што је речено како би се остварили заједнички циљеви у конверзацији, принцип пристојности има функцију да одржава социјалну равнотежу међу саговорницима. Лич дефинише учтивост као „стратешко избегавање конфликта“ (Leech, 1980: 19). Он наводи шест максима које описују његов принцип пристојности: максима такта, великодушности, одобравања, скромности, сагласности, наклоности. Лич наводи и скале ауторитета и социјалне дистанце које су битне за учтивост због тога што утичу на избор између неформалног и формалног ословљавања реципијента у разговору.

Пенелопи Браун и Стивен Левинсон своју теорију о учтивости засновали су на метафоричном појму „лица“. Они појам „лица“ објашњавају као интегритет одређен социјалним статусом појединца и свим његовим друштвеним улогама. Према Брауновој и Левинсону, „лице“, односно идентитет и интегритет личности има два аспекта: позитиван и негативан. Позитивни аспект „лица“ односи се на жељу појединца да комуникативним понашањем својих саговорника буде третиран као пожељна особа у заједници, а негативни аспект „лица“ односи се на његову жељу да му ауторитет буде признат и слобода деловања неугрожена (Brown, Levinson, 1987: 61). Који ће од ових аспеката „лица“ бити задовољен у комуникативној интеракцији, зависи од ситуације и саговорника. Међутим, „лице“ саговорника може бити незадовољено, угрожено, што у комуникацији представља чин угрожавања лица.

Лејкоф је говорила да „друштва развијају учтивост како би смањила трвење у међуљудским односима“ (Lakoff, 1975: 64). Њена теорија учтивости ослања се на принцип кооперативности Пола Грајса. Она дефинише учтивост као систем личних односа који за циљ има олакшавање интеракције и смањивање могућих конфликта, који могу да настану као резултат било које људске интеракције.

Ватс је дао дефиницију неучтивости. Он је неучтивост дефинисао као „истакнути облик друштвеног понашања у смислу да је оно у супротности са канонима прихватљивог, прикладног понашања које одговара друштвеној интеракцији која је у току“ (Watts, 2003: 9).

Наведене теорије учтивости односе се на вербалну комуникацију. Имајући у виду одређење језичке учтивости коју су дали ови аутори, могли бисмо језичку учтивост одредити као скуп говорних стратегија којима се у говорном чину успоставља сараднички однос са саговорником. Ове говорне стратегије могу се реализовати „устаљеним, конвенционалним језичким формама говорне етикеције, али и формама које нису конвенционалне, већ представљају говорников слободан избор“ (Милосављевић, 2007: 26).

ОСЛОВЉАВАЊЕ САГОВОРНИКА

УПОТРЕБА ЕТИКЕТА ЗА ОСЛОВЉАВАЊЕ

Један од најчешћих начина изражавања учтивости јесте форма ословљавања. Ословљавање је „сложен систем културних, комуникацијских – лингвистичких и нелингвистичких правила чији су избор и употреба условљени друштвено-културним оквиром, ситуационим контекстом, интенцијом

саговорника и одређеним лексичко-граматичким обележјима конкретног језика” (Јоцић, 2011: 297).

Односе који се изражавају различитом употребом личних заменица *ти* и *ви* у обраћању прати и одговарајући избор других језичких средстава – речи и израза (Шипка, 2008: 220). И тај је избор друштвено условљен. Људе са којима смо блиски, са којима смо на *ти*, углавном ословљавамо само личним именом, често и надимком. Непознатим одраслим особама, особама у разним јавним службама и установама, са којима би требало да будемо на *ви*, углавном се обраћамо са *господине* или *госпођо*, односно *госпођице*.

Систем етикета за обраћање веома је разрађен за сваку друштвену и говорну заједницу и у великој мери је кодификован не само социјалним него и културним чиниоцима разних врста. То могу бити: називи за титуле и звања (*доктор, магистар, специјалиста, примаријус, асистент, доцент, професор*), чинови, називи за друштвене функције (*председник, секретар, директор, шеф, управник, начелник, декан, продекан, ректор, проректор, председавајући*), називи за професије (*учитељ, наставник, судија, мајстор, конобар*) или нека семантички мање обележена језичка средства као што су: *господин, госпођа*. Самостално употребљена или у комбинацији са именима, презименима и надимцима ова језичка средства, у зависности од њиховог избора, или од остварене комбинације употребљених етикета, „информишу о релативном друштвеном статусу комуникатора у датој прилици“ (Radovanović, 2003: 140).

Радовановић даје схему говорног понашања у ситуацијама ословљавања и обраћања. Пример за илустровање ових појава јесте избор једног од неколико могућих образаца за употребу имена, презимена, и надимка (као типичних, стандардних средстава за обраћање и ословљавање) у ситуацији ословљавања, уз специфично обележен статусни сигнал професије и звања, односно титуле. За саопштавање података о психосоцијалном значењу солидарности употребљавају се надимак или име; за саопштавање података о психосоцијалном значењу дистанцираности употребљава се презиме; за наглашавање података о психосоцијалном значењу статусне разлике употребљава се титула, односно титула + презиме. Употреба само титуле углавном подразумева саопштавање статусне разлике, док етикета типа презиме по правилу имплицира значење дистанцираности (Radovanović, 2003: 141).

Етикеција подразумева и избор језичких средстава приликом ословљавања у јавној и службеној комуникацији, односно, одрасле особе се етикетирају са: *госпођо/госпођице* и *господине*, а претпостављенима се додаје и титула: *господине декане, господине директоре, господине професоре, господине*

председнице У службеној комуникацији претпостављени се ословљавају: *господине председнице, господине министре, господине судија, господине капетане*. Они се подређенима, с којима су на *ви*, обраћају тако да уз презиме додају *господине, госпођо*, односно *госпођице*, ређе уз лично име, што је знак нешто мање друштвене дистанце (Шипка, 2008: 223). У обраћању код неких народа уз титулу обавезна је употреба родног обележаватеља.¹

ОСЛОВЉАВАЊЕ САГОВОРНИКА У МЕДИЈИМА

Анализирана језичка грађа прикупљана је током 2017. године истраживањем информативних емисија домаћих медијских кућа: *РТС-а, Прве, Харру ТВ, Пинка, Студија Б, В92 и Н1*. Анализирано је тридесет и седам емисија. Критеријум за одабир копуса је да је емисија емитовна на једној од ових телевизија, да је информативног карактера и да у њој постоји дијалог између новинара и госта. Испитани су начини на које новинари изражавају поштовање и професионалну дистанцу према гостима емисије, односно форме ословљавања и титулирања у емисијама информативног карактера. Примењене су методе праћења и посматрања. Квалитативном методом и методом дескриптивне анализе послужили смо се приликом обраде података. Очекујемо да у емисијама информативног карактера новинари поштују правила учтивног ословљавања саговорника.

Језичка средства која испитујемо јесу етикете за ословљавање. На издвојеним примерима формула ословљавања у комуникацији, као етикета унутар српске културе, хтело се показати колика је њихова улога и место у успостави учинковите сарадње међу говорницима. Друштвене и професионалне етикете као што су титуле, звања и занимања у највећем броју случајева наводе се само приликом најављивања госта. Током разговора нису присутне и избегава се било какво ословљавање госта, а самим тим и етикетирање. „Овакво ново новинарско решење јесте вид индиректног, тј. подразумеваног ословљавања“ (Јањић, Чутура, 2014: 36). Примери у којима се професионално етикетирање врши само у најави су бројни, наводимо неке:

Језичка средства која испитујемо јесу етикете за ословљавање. На издвојеним примерима формула ословљавања у комуникацији, као етикета унутар

¹ У српском језику у тим ситуацијама изостављање форми *господин* и *госпођа* није знак неучтивости.

српске културе, хтело се показати колика је њихова улога и место у успостави учинковите сарадње међу говорницима. Друштвене и професионалне етикете као што су титуле, звања и занимања у највећем броју случајева наводе се само приликом најављивања госта. Током разговора нису присутне и избегава се било какво ословљавање госта, а самим тим и етикетирање. „Овакво ново новинарско решење јесте вид индиректног, тј. подразумеваног ословљавања“ (Јањић, Чутура, 2014: 36). Примери у којима се професионално етикетирање врши само у најави су бројни, наводимо неке:

Од Драгана Родића, једног од организатора фестивала сазнаћемо какав је то фестивал.... Шта подразумева овај фестивал?... Да ли је такав случај и када је овај фестивал у питању? (РТС, Јутарњи програм, 23.4.2017). Миле Јовичић, командант ватрогасаца гост је нашег програма... Знају ли се узроци ова два пожара?... Шта се у пракси показало као јако лоше?... Колико има ватрогасаца у Београду? (РТС, Београдска хроника, 24.4.2017). О том кривичном делу овога јутра разговарамо са адвокатом који је наш гост Марко Јанковић, добро јутро и добродошли. Како кривични законик дефинише то кривично дело?... Да ли суд то и ради?... Мислите да ништа не може да се уради?... Хвала много што сте били гост нашег програма (ТВ Пинк, Добро јутро, 13.2.2017). Разговарамо са доктором Предрагом Божићем из Завода за спорт и медицину спорта... Које су препоруке за минималну физичку активност?... Да ли је довољан број часова физичког васпитања у школама?... Шта су Ваше препоруке грађанима? (ТВ Пинк, Добар дан, 10.5.2017). Мој гост је Горан Паповић, председник Националне организације потрошача Србије... Када кажем повећан број жалби, шта то значи?... Како грађани да праве ту разлику?... Реците нам који су то подаци (N1, Нови дан, 16.5.2017).

У корпусу су пронађена три примера где водитељ и у најави и у одјави разговора уз име и презиме наводи титулу, односно звање госта са којим је разговарао.

Гост јутарњег програма је професор Милан Милић, психијатар и психотерапеут. Прво питање за Вас је шта је стрес... Како да препознамо да смо под стресом?... Ви заступате теорију знања... Хвала Вам што сте овог јутра говорили за јутарњи програм. Био је ово професор Милан Милић, психотерапеут и психијатар (РТС, Јутарњи програм, 23.4.2017). О вакцинацији деце овог јутра разговарамо са мојим гостом, он је доктор Срђан Јанковић, имунолог у Универзитетској дечјој клиници у Тишовој. Добро јутро и добродошли... Дакле, Ви као имунолог

шта кажете, вакцинашите децу или немојте?... Објасните нам шта се десило то да се свет дигао на ноге... Хвала Вам много на гостовању. Доктор Срђан Јанковић, имунолог у Универзитетској децјој клиници у Тиршовој (ТВ Пинк, Добро јутро, 13.1.2017). Ту нам је Сузана Петричевић, глумица... Да ли волите јутро? Да ли рано устајете?... Да ли читате електронска или штампана издања?... Како реагује публика на Вашу представу?... Колико је важно учешће на фестивалима?... Било ми је задовољство, Сузана Петричевић, глумица (Studio В, Београде, добро јутро, 10.4.2017).

Када су доктори или професори гости емисије, водитељ им се током разговора обраћа одговарајућом етикетом за професију: *докторе*, односно *професоре*.

Ви сте, докторка, овде на судској медицини је ли тако?... А шта то Ви радите тачно?... Докторка, да ли Ви добијате аутоматски сугестију на шта да обратите пажњу?... Ви ово третирасте сада као мирно време?... Колико, докторка, има обдукционих сала?... Докторка, Ви сте у ситуацији да тачно знате ко су добри леكري? (РТС, Мира Адања-Полак: Ексклузивно, 19.2.2017). Тим поводом у госте нам је дошао специјалиста естетске пластичне и реконструктивне хирургије, доктор Велиша Арсић. Добар дан. Докторе, видели смо сада по новинама, тренутно су актуелне такве операције... Каква је адекватна припрема за естетску операцију? (ТВ Пинк, Добар дан, 19.5.2017). О томе ћемо са професором доктором Бранимиром Несторовићем, он је пулмолог и алерголог... Који то вируси владају?... Шта да радимо са децом, професоре?... У ком облику се лек узима?... Хвала Вам пуно, професоре, што сте били гост нашег програма (ТВ Пинк, Добро јутро, 5.1.2017). Наш гост је професор Владимир Павићевић... Како то изгледа из угла опозиције?... Одакле толика осетљивост?... Да ли Вам недостаје политика?... Професоре, теоретишете ми много... Хвала, професоре (В92, Кажипрст, 18.5.2017).

Обраћање непознатим особама, старијим особама и особама респектабилног друштвеног статуса карактерише доминантна употреба заменице *ви*, најчешће уз етикету *господин*, *госпођа*, *госпођица* – често и уз етикете за професије, или уз име и презиме (Savić, Stanojević, 2012: 115). У нашим медијима нису чести случајеви употребе етикета друштвеног статуса као што су *господин*,

*госпођа.*² У неким емисијама водитељи имају устаљени обичај да на почетку, у најави, госта представе етикетом *господин/госпођа* + име и презиме (само презиме или само име). У наставку разговора ова се етикета не понавља, гост се не ословљава директно или се ословљава само именом. Етикете друштвеног статуса у комбинацији са презименом уочене су само у два примера, а гост се константно током читавог разговора на тај начин ословљава само у једном од та два примера. Употреба презимена у ословљавању је у функцији исказивања дистанце или посебног поштовања, а то нашим новинарима недостаје.

Наш гост господин Богољуб Карић, добро нам дошли... Овде бизнисмени причају више него политички аналитичари... Имамо тај споразум већ годинама... Господине Богољубе, пуно Вам хвала што сте били наш гост (Нарру ТВ, Добро јутро, Србија, 15.2.2017). Госпођа Санда Рашковић Ивић, психијатар, добро јутро Вам желим, добродошли... Санда, да ли човек временом може да постане такав? (Нарру ТВ, Добро јутро, Србија, 19.5.2017). Госпопођо Михајловић, добар дан, добродошли... Да ми разјасните ситуацију на седници... Да ли ће Вас изненадити ако одустане од кандидатуре?... Ви ово називате трговином?... Хвала Вам што сте били моја гошћа. (В92, Кажипрст, 16.2.2017). Часлава Максића упознала сам сасвим случајно... Господине Максићу, то не мора да буде прекршај... Ви сте сваишта видели у овом послу... Господине Максићу, да ли то значи да сваки корак може бити монтиран?... То Ви тако тумачите... Господине Максићу, Ви се бавите том савременом технологијом... Колико људи разумеју то што Ви радите?... Господине Максићу, да ли заправо више опште не постоје тајне? (РТС, Мира Адања-Полак: Ексклузивно, 21.5.2017).

Водитељи у најави госта представљају именом и презимном и наводе његову титулу, односно звање, а након тога, током разговора, госта ословљавају само именом. То је једна врста дијалога „без дистанце“ (Јањић, Чутура, 2014: 38) када се водитељ себи блиском госту обраћа именом, не и презименом. Када уз овакво ословљавање иде и обраћање са *ти*, онда је присност потпуна. Постоје и ситуације да се гост ословљава именом, а притом му се персира. Овде уочавамо неку врсту контрадикторности, с једне стране, разговор без дистанце који

---

² У анализираном корпусу нису пронађени примери где новинар гошћу ословљава са *госпођице*.

представља ословљавање именом, а с друге стране, успостављање дистанце коју симболизује персирање.

Наша гошћа Ана Петровић, нутриционисткиња, говориће о исхрани. Ана, добар дан и хвала што си дошла... Зашто је то, Ана, важно? И, Ана, хоћемо ли да откријемо неколико трикова за припрему здравих јела? Ана, много хвала (Прва, 150 минута, 18.4.2017). Маја Гојковић, председница скупштине Србије, наша гошћа... Да ли си ти припремила материјал?... Мајо, овде нема културе... Мајо, то је као нека професија? (Нарру ТВ, Добро јутро, Србија, 6.4.2017). Миња Субота је наш гост... Морам да Вас питам је л' теško направити песму по мери деце?... Миња, дакле, у четвртак је манифестација? (РТС, Београдска хроника 25.4.2017). Наш гост редитељ Кокан Младеновић... Добро јутро, Кокане, добродошли... Бавите се питањем националне поделе... Је л' верујете да ће доћи дан када ћемо то сазнати?... Кокане, хвала много (N1, Нови дан, 26.4.2017). Гошћа програма је филмски и позоришни продуцент и књижевница, Милена Тробозић Гарфилд... Како генерално видите медије у САД?... Милена, када је промоција Ваше књиге? (Studio В, Београде, добар дан, 2.2.2017). Милован Дреџун, председник Скупштинског одбора за Косово и Метохију, добро вече. Миловане, да нам кажете како Вама изгледа протекла недеља?... Јесу ли такве изјаве провокација? (Studio В, Панорама, 5.5.2017).

У корпусу је пронађено шест примера када водитељ представља госта само именом и презименом, а у даљем разговору га ословљава именом или избегава директно ословљавање. О томе која је његова професија и чиме се бави сазнајемо из титла на екрану или закључујемо на основу разговора.

Гост прелиставања штампе је Александар Стојановић, то је већ довољан знак да ћемо о спортским темама данас... (у титлу на екрану стоји да је у питању члан спортске редакције РТС-а) Добро јутро, Александре, како си? (РТС, Јутарњи програм, 23.4.2017). Више о томе рећи ће нам Младен Бурсаћ... Сад 19. маја, Младене, биће лепо окупљање, је ли тако?... Колико се људи окупи? По који пут се организује оваква манифестација? (ТВ Пинк, Добар дан, 17.5.2017). Шћепан Прашчевић овог јутра са нама. Која је Ваша улога у тој организацији?... Ко ће бити од гостију?... Сви кажу лако је правницима, шта Ви мислите о томе?... Како гледају у скупштини на Ваш рад? (Нарру ТВ, Добро јутро, Србија, 19.5.2017). Не питам ја то, пита наша гошћа Татјана Врећо... (у питању је списатељица) Је ли Вам судбина била наклоњена?... Када смо приватно разговарали о томе, рекли сте ми да је ово истинита прича... Да ли се

понашамо супротно од онога што каже Ваша књига? (Studio B, Београде, добро јутро, 23.4.2017). Сада ћете видети нашу гошћу, чаробна Тијана Бугарчић (у питању је композиторка) ... Чула сам да си апсолутни слухиста... Како компоујеш? Када имаш највећу инспирацију? (Прва, 150 минута, 14.2.2017).

Водитељи госте ословљавају и надимком. Ово је једна врста дијалога „без дистанце“ (Јањић, Чутура, 2014: 38). Новинар не осећа потребу да свог госта формално представи именом и презименом, већ га током читавог разговора ословљава надимком, или представи госта именом и презименом, а у даљем разговору га ословљава надимком. Овакав вид ословљавања обично прати обраћање са *ти*, само се у два случаја гост ословљава надимком, а притом му се персира.

Наш гост је Звонимир Ђукић Ван Гог... Како је све почело?... Буле, да ли постоји нека песма која је обележила твој живот? (РТС, Јутарњи програм, 4.2.2017). Актуелну ситуацију коментаришемо са Драганом Вучићевићем, главним и одговорним уредником Информера... Мислиш да је то план Запада?... Добро, Вучко, али да ли то значи да ће они узвратити истом мером? (ТВ Пинк, Добро јутро, 28.4.2015). Наш данашњи гост је Марко Шелић Марчело... Шта мислиш о данашњој музици у Србији?... Марчело, моје питање за тебе: да ли су такве реакције на песме нормалне?... Са песмом и завршавамо... Хвала, Марчело (Прва, 150 минута, 20.1.2017). У студију је управо стигао Чедомир Јовановић, лидер ЛДП-а. Чедо ти си избегао овог хипнотизера... Да ли би пристао то да пробаи?... Чедо, да ли те је погодило нешто што је о теби написано?... (Нарру ТВ, Добро јутро, Србија, 31.1.2017). Мој гост Лане Гутовић, видели смо кратко подсећање на Ваше улоге... Колико улоге које играте остављају траг у Вама?... Зашто сте се тих давних година определили за кабаре? (РТС, Тако стоје ствари, 18.1.2017). Гошћа нашег програма је глумица Даница Максимовић... Шта сте Ви сазнали из његових дела?... Дано, зашто са толиком тугом то изговарате? (ТВ Пинк, Добро јутро, 3.5.2015).

РОДНА (НЕ)РАВНОПРАВНОСТ

У корпусу су уочена четири примера када се гошћама приликом представљања наводе титуле и звања у мушком роду, на пример: *адвокат*, *директор*. Током разговора новинар их не ословљава титулом, већ само именом или нема директног ословљавања. Уколико их ипак ословљава титулом,

примећујемо интересантан парадокс да одмах након најаве са титулом у мушком роду следи обраћање гошћи обликом у женском роду.

Ана Марковић, директор туристичке организације Ваљево... Каква је то манифестација?... Је л' нас позивате да дођемо?... Где се одржава промоција?... Ана, колико гостију очекујете? (Нарру ТВ, Добро јутро, Србија, 10.5.2017). Драгана Ђермановић, власник консултантске фирме... Какав је осећај када се добије такво признање?... Колико је битно да човек има амбиције?... Да ли је важнији рад или таленат? (РТС, Тако стоје ствари, 17.5.2017). Марина Ивеља, адвокат је са нама... Колико пута може да се примени иста казна?... Да ли постоји неко дело на које не може да се примени?... Како изгледа процес пријављивања? (ТВ Пинк, Добар дан, 4.4.2017). Доктор Марија Јовановић, доктор естетске медицине и председник Удружења за регенеративну медицину... Докторка, шта Ви, као стручњак естетске медицине, кажете за те промене?... Да ли сте чули за то?... Колико су те интервенције опасне по здравље? (Нарру ТВ, Добро јутро, Србија, 21.4.2017).

Необично је да у периоду борбе за родну равноправност, када постоји залагање да се у граматику уведу називи занимања у женском роду, чак и када они звуче рогобатно (на пример: *психолошкиња, стоматолошкиња*), новинари у најавама не користе ни оне облике који су већ дуго у употреби (*наставница, докторка, директорка, адвокатица*). Примећено је да старији новинари, навикнути да употребљавају називе титула у мушком роду, ређе користе облике у женском роду, с обзиром на то да је у питању новији тренд. С друге стране, млађи водитељи више поштују ову поделу.

ЗАКЉУЧАК

Резултати истраживања показују да је у информативним емисија доминантно ословљавање гостију именом и надимком, а веома ретко презименом. Уочена је маргинализација етикета друштвених функција, титула и звања, као и маргинализација етикета поштовања (*господине, госпођо*) са презименом. Присутна је употреба разговорног стила који се одликује неформалношћу. Разговор се одвија без неопходне дистанце. Нису уочене разлике у зависности од медијске куће на којој су анализирани емисије емитоване. Што се тиче стила изражавања водитеља у односу на водитељке, примећено је да мушкарци више воде рачуна о правилима ословљавања, док су жене присније у комуникацији.

Полазна хипотеза да ће се новинари придржавати правила учтивног ословљавања није потврђена. Анализа је показала да је маргинализација говорне

етикеције доминантна особина медијског дискурса. Промене су уочене у оном делу друштвеног бонтона, којем је сврха успостављање контакта и наставка комуникације, а реч је о ословљавању међу говорницима. Интимизација и својеврсна фамилијарност препознаје се у ословљавању саговорника именом или надимком. Језичко понашање својствено угодности дома и интимном пријатељском окружењу на велика врата улази у простор бираног и узорног језика јавне комуникације. Тако се у информативним емисијама водитељи обраћају гостима веома присно. Обраћање личним именом знак је присности и интимности и у супротности је са службеношћу, дистанцираношћу и поштовањем који се изричу родним обележивачима: *госпођо* и *господине*. Наступило је време приснијег обраћања, а донедавна неутралност споменутих израза знак је емоционално хладнијег односа или високог ступња хијерархизованости.

Учитвост је неопходна у процесу комуникације. Међутим, у телевизијским емисијама уочавамо недостатак учтивих форми говорног понашања. Не поклања се довољно пажње култури изражавања. Етикеција учтивног обраћања је изневерена. Савремени јавни медијски дискурс није заснован на Грајсовом кооперативном принципу конверзације нити на Личовом принципу пристојности. Изневерена је и теорија учтивног говорног понашања коју дају Браун и Левинсон.

Медији користе језик тако што га прилагођавају сопственим средствима изражавања и усклађују са природом медија. У језику медија одсликавају се друштвене промене, стање у науци, култури и уметности. Језик медија говори о структури медија, оповргава или потврђује његове вредности и функционалност. Медији утичу на развитак језика и огледало су конкретне језичке политике. Од изузетног значаја за квалитетну информацију и комуникацију јесте језик медија. С обзиром на то да су медији јавна средства обавештавања и комуницирања, они имају одговорност за јавно изречену реч. Проучавање језика у медијима требало би да буде стално и студиозно с обзиром на велики развитак техничких средстава за комуницирање и њиховог значаја за формирање јавног мњења и демократизацију друштва. Уколико желимо да унапређујемо културу јавног изражавања, лингвистичка проучавања из ове области друштвено су и научно неопходна.

Новинар је тај који медијском дискурсу даје основни тон. Његово опхођење мора да буде одмерено, достојанствено, сталожено и пре свега културно. Негативном утиску о разговорима на телевизији доприноси понашање водитеља. Улога водитеља јесте да усмерава разговор. Реч новинара треба да задовољава све максиме кооперативне комуникације и да буде пример

беспрекорне професионалне конверзације, такође треба да буде узор говорне правилности.

Уочене промене настају као последица веће демократичности и слободе у комуникацији. Оне се могу посматрати као знак појаве непрофесионализма и обезвређивања новинарске струке. Могу се довести у везу са смањењем друштвене дистанце међу саговорницима у електронским медијима. Овакав начин ословљавања комуникацију чини мање формалном и приближава је неформалном стилу. Може се правдати и чињеницом да водитељ и гост на тај начин лакше разговарају, то дозвољава већу опуштеност саговорника и дијалог је ближи гледаоцу.

ЛИТЕРАТУРА:

Бјелица, М., Јевтовић, З. (2005). *Новинарство у теорији и пракси*. Београд: Антуријум.

Brown, P. and Levinson, S. (1987). *Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.

Grice, H. P. (1975). Logic and conversation. *Syntax and Semantics*, 3. New York: Academic Press, 41–58.

Јањић, М., Чутура, И. (2014). Маргинализација говорне етикеције на електронским медијима – Хонорифици и учтиво обраћање. *Језик, књижевност, маргинализација: Језичка истраживања*. Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 31–46.

Јоцић, М. (2011). Ословљавање и обраћање. *Говор Новог Сада*, свеска 2, Морфосинтаксичке, лексичке и прагматичке особине, Лингвистичке свеске 9. Нови Сад: Филозофски факултет, 297–346.

Culpeper, J. (2011). Politeness and impoliteness. *Sociopragmatics, Vol. 5 of Handbooks of Pragmatics*. Berlin: Mouton de Gruyter, 391–436.

Lakoff, R. (1975). *Language and Woman's Place*. New York: Harper and Row.

Leech, G. N. (1980). *Explorations in Semantics and Pragmatics*. Amsterdam: John Benjamins.

Leech, G. N. (1983). *Principles of Pragmatics*. London: Longman.

Милосављевић, Б. (2007). *Форме учтивости у српском језику*. Београд: Учитељски факултет у Београду.

Radovanović, M. (2003). *Sociolingvistika*. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Savić, S., Stanojević, D. (2012). Oslovljavanje i pozdravljanje u srpskom jeziku. *Iz riznice multijezičke Vojvodine – Oslovljavanje i pozdravljanje u savremenim jezicima nacionalnih zajednica u Vojvodini*, br. 8. Novi Sad: Pedagoški zavod Vojvodine, 99–152.

Stojanović, D. (2011). Učtivost u nemačkom i japanskom jeziku. *Komunikacija i kultura online*, 324–371. Доступно преко: <http://www.komunikacijaiikultura.org/KK2/KK2Stojanovic1.pdf>

Шипка, М. (2008). *Култура говора*. Нови Сад: Прометеј.

Watts, R. (2003). *Politeness*. New York: Cambridge University Press.

MARIJA S. MILOSAVLJEVIĆ

ADDRESSING THE INTERLOCUTOR IN INFORMATIVE PROGRAMMES

Summary: This paper analyzes linguistic politeness in local electronic media. The aim is to determine how hosts of informative programmes on local TV channels address their guests. The most important politeness theories related to verbal communication are presented here. We examine in which ways journalists express respect for and professional distance from the guests of their shows, i.e. the forms of addressing and titling in informative programmes. The linguistic aim that is being investigated is the addressing etiquette. We are examining the extent to which hosts are using lexical units (words and expressions) or labels such as: names, surname, nicknames, occupations or professions, titles, social functions and semantically non-specifically marked linguistic aims such as *Mr.* and *Mrs.* Marginalization of the labels of social functions, titles and vocations is apparent, as well as marginalization of politeness labels (*Mr.*, *Mrs.*) with surnames. Addressing guests by name and nickname is frequent, and they are rarely addressed by surname. Television obviously lacks in polite forms of speech behavior.

Key words: media, television, journalists, addressing, politeness theories.

Датум пријема: 28.8.2018.

Датум исправки: 14.11.2018.

Датум одобрења: 30.11.2018.